

← [Forrige artikel](#)

Guldet fra Øresund

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 312

Del artikel: [f](#) [t](#) [in](#)

Erik Gøbel

Guldet fra Øresund

100 danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag. 100 sider. 129,95 kr.

Af Christian Kaaber

Set fra europakortets perspektiv står Danmarks placering som portneren til Østersøen indlysende klar. De tre danske stræder udgør fremdeles – med al respekt for Kielerkanalen – søvejen til dette indhav og alt, hvad der rører sig langs dets kyster. Af de tre stræder er Øresund så langt det mest sejlvenlige – i ældre tid undgik den tungere skibsfart helst Storebælt og helt det krogede Lillebælt. Øresund løber som en økonomisk nerve gennem store dele af danmarkshistorien. Da kongemagten konsoliderede sig i den tidlige middelalder, skaffede den sig indtægter fra de bugnende sildemarkeder langs sundet med tyngdepunktet i Skanør på Skaanes sydvestlige hjørne. Det foregik til dels ved at lægge en gennemsejlingstold på skibe, der stod nordud gennem sundet med sild og sydud med andre varer. Derfra var der ikke langt til den told, Erik af Pommern i 1429 satte i system med centrum i Helsingør, der jo lå ideelt på en fremskudt landstrækning, Ørekrog, ved Øresunds smalleste passage, over for Helsingborg, der jo indtil 1658 var dansk. Bogens titel skal tages ganske bogstaveligt: I begyndelsen androg tolden en nobel – en engelsk guldmønt på knap otte gram – pr. skib, der passerede i begge retninger. Tolden sorterede direkte under kongen, og frem til Struensees korte regimente 1770-72 gik indtægten næsten ubeskåret i kongens egen kasse. Således drog tolder Peder Hansen i sommeren 1548 fra Helsingør til Københavns Slot, hvor han afleverede en pose guldmønter direkte til Christian III i dennes sengekammer. Et vidunderligt lille øjebliksbillede. Og dem er der mange af i denne glimrende bog.

Opkrævningen af øresundtolden havde fra begyndelsen en bureaukratisk side, der har efterladt et meget rigt kildemateriale. Sundtoldregnskaberne er af UNESCO erklæret for umistelig verdenskulturarv takket være den rigdom af informationer om de 1,8 millioner skibe, der passerede i sundtoldens tid, og ikke mindst om hvad deres ladninger bestod af. Bogens forfatter er tidligere seniorforsker ved Rigsarkivet, og de mange læsere af hans store bog *Under sejl* fra 2021 vil kende hans evne til mane levende mennesker frem af arkivalierne. Historien om sundtolden og det brogede liv, den skabte i Helsingør fra 1429 til 1857, er her havnet i de helt rigtige hænder. 100 sider giver ikke

meget plads at brede fortællingerne ud på, men Erik Gøbel leverer en fængslende, farverig og yderst informativ skildring af denne skæbnesvangre indtægtskildes kulturhistorie.

Erik Gøbel deler den lille bog op i fire hovedafsnit. Det første fortæller om toldens indførelse og om Erik af Pommern, der så potentialet i at fortolde den voksende trafik til og fra Østersøen. Bogens hovedafsnit gennemgår de væsentligste aspekter af selve tolden, der efterhånden udviklede sig fra en enkelt guldmønt pr. skib til et sindrigt system af afgifter på skibenes laster. Det er her, den FN- anerkendte værdi af regnskaberne stammer fra. For selv om der undertiden blev snydt, når lasterne skulle deklareres i Helsingør, giver de mere end 700 folianter på omkring 60 hylde meter i Rigsarkivet et dybt kig ned i skibslasterne til alt det, de fragtede. Afsnittet behandler også de politiske sider af sundtoldens historie, for eksempel det paradoks, at den overlevede Danmarks deling i 1658, der jo gjorde Øresunds ene bred til svensk territorium. Ingen anfægtede den danske konges hævdvundne ret til toldindtægterne, der jo også opfattedes som vederlag for fyrvæsen og sømærker. I forbindelse med Brømsebrofreden i 1645 havde de internationale mæglere i et tillæg til fredstraktaten fastsat et loft på toldtaksterne. Disse bestemmelser gjaldt helt til 1842, hvor der for sidste gang udfærdigedes en toldtarif. Erik Gøbel går ret let hen over det enorme konfliktstof, sundtolden rummede specielt i 1600-tallets dansk-svenske opgør, som netop på grund af tolden blev et internationalt anliggende. De store sømagter som Holland og England reagerede vredt på Christian IV's kraftige forhøjelser af toldtaksterne i 1630'erne og nærrede til stadighed forbehold mod den danske toldopkrævnings omkostninger for østersøhandelen. I sidste ende betød det konsensus blandt stormagterne om, at ingen stat måtte beherske begge sider af Øresund. På den lange bane kostede "de danske kongers guldbjerg", som tolden betegnede, det danske rige dets østlige tredjedel. Et meget beskedent plaster på såret blev afskaffelsen af Sveriges fritagelse for sundtold ved fredsslutningen efter Store Nordiske Krig i 1720.

Bogens tredje afsnit handler om Helsingør i sundtoldstiden og er en farverig fortælling, igen med fantastisk stof fra Rigsarkivets dokumentdynger, om de mange forskellige typer, der gjorde byen til mødested for alverdens nationaliteter, nogle på kort visit, andre som hele kolonier af briter eller hollændere. Helsingør havde et blomstrende handelsliv, og mellem bykernen og Kronborgs forreste værker knejsede Øresunds Toldkammer, et elegant barokpalæ fra 1740. Og her var altid travlt, bortset fra de værste vintermåneder. Øresundstolden udgjorde i begyndelsen af 1850'erne ikke mindre end 13 procent af den danske stats samlede indtægter.

Enden på øresundstolden beskrives i bogens fjerde afsnit. Det blev amerikanerne, der først udfordrede den hævdvundne danske told. Det var også fra amerikansk hold, tanken om en engangssum for at ophæve tolden viste sig. Med mesterligt diplomati lykkedes det danske forhandlere et at lande en international traktat, der pr. 1. april 1857 afskaffede tolden mod et vederlag, fordelt mellem en lang række nationer med Storbritannien og Rusland i spidsen, på 35 millioner rigsbankdaler. Det svarede til halvanden gang statslige indtægter på et finansår dengang og skabte i en kort årrække egentligt højvande i statskassen. Den øjeblikkelige taber blev byen Helsingør, hvor man allerede i 1860 rev den smukke toldkammerbygning ned. Tilbage stod i ensom majestæt Kronborg, der stadig "luder ved Sjællands port" og minder om dagene, da alverdens skibe strøg topsejlet og hilste med salutskud, mens guldmønterne klingede i toldkisten.

[Historie-online.dk, den 20. marts 2024]

← [Forrige artikel](#)

SE RELATEREDE ARTIKLER